

אסלאם או בעת'י

מאבקו של אסד באופוזיציה המוסלמית

יוסף גולמרט*

בִּי 7 ו־8 במארס 1982 חגגו בדמשק ברובעם את יום השנה ה־19 להפיכה, שהעלתה לשלטון בסוריה את מפלגת הבעת'. בשנים האחרונות ניצב בפני מפלגה זו אתגר חמור, אשר אומנם אינו חדש כל עיקר: מלחמת־קודש נגד המשטר מתנהלת ברחובות ערי צפון־סוריה על־ידי כוחותיו של גורם מושרש היטב בהוויתה של סוריה — האסלאם. תוצאותיו של הסיכוב הנוכחי בעימות המתמשך עלולות להיות בעלות משמעות עמוקה לגבי ההתפתחויות באזור כולו. מן הרין להעריך את כוחם ומעמדם של הצדדים הנצים: האסלאם והבעת'.

האסלאם בסוריה

כ־70% מאוכלוסיית סוריה הנם מוסלמים־סונים, בתוכם 10% כורדים שאינם משתייכים לקבוצת הרוב בשל נבדלותם האתנית־לשונית, כך שלמעשה רק 60% מהאוכלוסייה הנם ערבים מוסלמים־סונים. עם 40 האחוזים הנתורים נמנות עדות מיעוטים שונות: כורדים, עלווים, דרוזים, איסמאעיליים ונוצרים לכיתו־תיהם. עצם קיומן של העדות הרבות ויחסי הגומלין ביניהן מהווים גורם מכריע בעיצוב התפתחותה ההיסטורית של סוריה.

עד אמצע המאה ה־19 היה המצב, מבחינה זאת, ברור בתכלית. השלטון העות'מאני היה מוסלמי־סוני, ולמרות שלא היה ערבי הרי זהות הדתית של רוב האוכלוסייה בסוריה עם השלטון יצרה בסיס הזדהות מוצק, הזדהות שחושלה גם על־ידי מערכת מוכרת של יחסים בין מיעוט ורוב במדינה האסלאמית שבבסיס הייתה תפיסה מוגדרת בדבר עליונות האסלאם. במחצית השנייה של המאה ה־19 החלו לשטוף את האימפריה העות'מאנית ריפורמות

מערכיות, אשר צירן המרכזי היה — הענקת שוויון לבני כל הדתות והעדות. תגובת המוסלמים בסוריה הייתה מיידית וחריפה. משקיפה מערבית שהתגוררה במקום תיארה את מערכת היחסים הבינ־עדתיים בסוריה שלפני כ־100 שנה בלשון הבאה: "... הם שונאים זה את זה. הסונים מנדים את השיעים, ואלה כן אלה עוינים את הדרוזים; הכל מתעבים את הנוצריים (עלאוים); המארוניים אינם אוהבים איש זולת עצמם, ובהתאם לכך מאוסים הם על הכל; היוונים־אורתודוקסים שונאים את היוונים־קאתולים ואת הלטינים; כולם בזים ליהודים".

מצב עניינים זה לא נשתנה עד למלחמת העולם הראשונה, שבעקבותיה קיבלה צרפת ב־1920 את המנדט על סוריה ולבנון. מדיניותם המפורשת של הצרפתים הייתה לפגוע בתנועה הלאומית הסורית על־ידי הנצחת הפיצולים העדתיים־דתיים. הצרפתים עודדו הגירת מיעוטים נוצריים (כגון ארמנים ואשורים), קראו לבני מיעוטים (שביניהם התבלטו עלווים, כורדים ודרוזים) להתגייע לצבא, וטיפחו נטיות בדלניות של העלווים והדרוזים. במצב עניינים זה אך טבעי היה, שהתנועה הלאומית הסורית התבססה בעיקר על אלמנטים מוסלמיים־סוניים בהנהגת נכבדים בני הערים הגדולות.

בשנות ה־30 הופיע בסוריה ארגון "האחים המוסלמים", שהורתו במצרים. מרכז כוחם של "האחים" היה בצפון־סוריה, במשולש הערים חומס — חמאת — חאלב, שם היה חזק כוחם של אלמנטים מוסלמיים־סוניים שמרניים, מה עוד שבכל הערים הללו ובסביבתן הקרובה ישבו בני עדות מיעוט, עובדה שבאופן מסורתי עוררה חיכוכים וטיפחה קנאות סונית. (בהקשר זה אפשר להשוות את המצב בצפון־סוריה עם סיטואציה דומה באסיוט שבמצרים ובמוצול שבעיראק). בניגוד לאחיהם במצרים היו "האחים" הסוריים מלכתחילה משולבים הדוקות בממסד הפוליטי־כלכלי־חברתי של הקהילה הסונית, וניזונו מתמיכת השכבות העממיות בערים הגדולות, כמו גם מתמיכת הבורגנות ומעמד בעלי המלאכה והמסחר הועיר, שהתרכזו בשווקים וכבזארים העתיקים.

מנהיגי "האחים" היו חברים במפלגה הלאומית המרכזית, "הגוש הלאומי", אך הצבא, לעומת זאת, היה כמעט מחוץ לתחום עבור אלמנטים אלה, עקב אופיו העדתי ויהויו עם השלטון האימפריאליסטי. עבור מוסלמים־סונים, נידות וקידום חברתיים לא היו כרוכים כלל בשירות צבאי, בניגוד לנורמה המקובלת בקרב צעירי עדות המיעוטים.

התפתחותה העצמאית של סוריה מוכתבת אם כן במידה רבה גם כתוצאה מהאפקט המצטבר של שני הגורמים שמנינו לעיל: קשר הגומלין ההדוק בין השכבות העממיות והבורגנות הסונית בערים עם "האחים", ומנגד — היות הצבא חממה לבני עדות מיעוטים, צעירים משכבות נמוכות ובני פרובינציות.

כוחם של אלמנטים אלה גבר עוד יותר כתוצאה מהקשר המתהדק בינם לבין גורמים ראדיקאליים שצמחו בסוריה בשנות ה־40, בראש ובראשונה — מפלגת הבעת'. התופעה הלכה והחריפה במרוצת שנות ה־50, כאשר חוסר האיזון בין הממסד הסורי־סוני (ובו "האחים") לבין הצבא (ובו ייצוג מוגבר לבני העדות) הלך ונעשה ברור יותר ויותר. הצבא הסורי הפך למעשה לאדונה של הארץ — עובדה אשר לה נודעה משמעות גורלית.

בראשית פברואר 1958 קם האיחוד בין סוריה למצרים. נסיבות הקמתו וסיבות התמוטטותו של האיחוד אינם מענייניו של מאמר זה. חשוב לבחון את השלכות התמוטטות האיחוד. בהפיכה הצבאית נגד האיחוד אשר בוצעה בסוריה בספטמבר 1961 נטלו חלק אף אלמנטים סוניים־שמרניים. עד מהרה הוברר, שאלמנטים אלה לא השכילו לייצב מסגרת בעלת חיות, שכן הן בתוך הצבא והן מחוצה לו גברה השפעתם של האלמנטים המיליטאנטים, בעיקר בני עדות המיעוטים. בין השנים 1961-1963 השתלטו אלמנטים אלה על מפלגת הבעת' כהמחשה לכוחם הגובר. התגובה הסונית הייתה חיזוק ניכר בכוחם של "האחים". באותם ימים החלו להתבלט גם כמה ממנהיגי "האחים" כיום, בראש ובראשונה עצאם אל עטאר, עורך־דין ומשקאי ממשחה נכבדה.

* מרצה בחוג להיסטוריה של המזה"ת באוניברסיטת תל־אביב. חוקר במכון שלוח. המאמר נכתב לפני מבצע "שלום הגליל".

הבעת' בשלטון — התנגשות עם האסלאם

ב־8 במארס 1963 בוצעה בסוריה הפיכה צב־אית בעת'ית. השליטים החדשים, שביניהם מתבלט קבוצת קצינים עלוויים, מנווטים את ספינתם הרחק מעבר ליעדיו המקוריים של מחולל הבעת', מישל עפלאק, הנוצרי היווני־אורתודוכסי. אחת הסטיות המרכזיות מתורתו של עפלאק כרוכה ביחס השלטון החדש לאסלאם. עפלאק, שייסד את מפלגתו ב־1940, לא הזכיר כלל את האסלאם בחוקת המפלגה, אך הקדיש לו מקום רב בהגותו. לדעתו היה האסלאם אחד מגילויי הגניוס הנצחי של האומה הערבית, אשר יש לקבלו ולדבוק בו כנכס של תרבות לאומית, אך לא כמדריך מחייב לתפקודה היומ־יומי של המדינה.

בסך הכל עשה עפלאק ניסיון מדע ליצור דוקיום עם האסלאם. למרות זאת, התעוררו כבר מלכתחילה שתי נקודות חיכוך יסודיות בין הבעת' נוסח עפלאק ובין האסלאם בסוריה. ראשית, הבעת' קרא לביטול המחיצות הדתיות־עדתיות, מה שנראה על־ידי חוגים סונים כקריאת תגר על זכותם הטבעית לשלוט במדינה מוסלמית. שנית, הגוון הסוציאליסטי של הבעת' נתפרש כאיום על מעמדן של שכבות הביניים הסוניות בערים הגדולות.

ינגודים אלה קיבלו ממד של דחיפות ועימות בלתי נמנע בעקבות הפיכת הבעת'. החוקה הזמנית של סוריה באפריל 1964 הגדירה את המדינה "כרפובליקה דמוקרטית, עממית, סוציאליסטית". בוצעו צעדי הלאמה בקנה־מידה גדול, והמשטר לא הסווה את אופיו האנטי־אסלאמי.

במצב עניינים זה באה לידי ביטוי מוחשי הא־סימטריה בכוחם של שני הגורמים המתמודדים: הבעת' שלט בצבא, ואילו "האחים" — ברחוב. באפריל 1964 הפעילו כוהני הדת הסוניים, "האחים" וסוחרי השווקים את הרחוב של חמאת. התקוממות חמאת הראשונה יצאה לדרך. המשטר לא בחל באמצעים, ובאש תותחים וטנקים הטביע את העיר בנחלי דם. בסיבוב הראשון ניצח אפוא כוחו של הצבא הסורי. מוסלמי חמאת נאלצו להפנות את משאביהם לזירות אחרות, יעילות יותר, של מאבק. ב־1965 הוקמה בחמאת מחתרת מוסלמית בהנהגת שייח' מרואן חדיד, שתלמידיו היוו את חד החנית של המרדיות המוסלמיות בסוריה של שנות ה־70.

ב־23 בפברואר 1966 הופל משטר הבעת' מכפנים, על־ידי כת קצינים, שלא היה עוד ספק באשר לזהותם: מרביתם היו עלוויים ובעלי אידיאולוגיה מארכסיסטית. השלטון החדש זכה לכינוי "בעת' חדש" (ניאו בעת'). בכל האמור ליחס לאסלאם, נקטו השליטים החדשים בעמדה בלתי פשרנית. במאי 1967 פרסם קצין עלווי מאמר אנטי־דתי חריף

בעיתון הצבא. בתגובה פרצו ברחבי סוריה מהומות דמים שדוכאו אך בקושי בערב מלחמת ששת הימים.

ב־1969 העז המשטר לפגוע מפורשות במעמד הבכורה של האסלאם כדת רוב תושבי סוריה, כאשר בנוסח חוקתה החדשה של סוריה נכללו התייחסויות סתמיות בלבד למקומו של האסלאם. דבר זה עורר שוב גל מהומות, אשר דוכאו על־ידי הצבא. כשנה מאוחר יותר, באמצע נובמבר 1970, שוב בוצעה הפיכה בעת'ית פנימית, שהעלתה לשלטון קצין עלווי, חאפט' אל אסד, על חורבותיו של המשטר העלווי הקודם.

הפיכה זאת המחישה שוב, שהצבא הסורי הוא המפתח לשינוי המשטר במדינה. רק מתוך הצבא יכולה לצמוח קואליציה אפקטיבית של גורמים, שיכולים באמצעות הפעלת כוחם להביא לשינוי שלטון, מה שאין כן בידי המגזר האזרחי הסוני.

משטר אסד

כאשר עלה אסד לשלטון, דומה היה שהיטיב להכין את שיעורי הבית שלו. הבעיה הראשונה והמדינית שבפניה ניצב הייתה: "ניקוי" הצבא מאלמנטים עוינים, ביעור הסייעתיות הפנימית בו וחיסול המעגל הבלתי פוסק של הפיכות והפיכות־נגד. משימה זו הצריכה מיומנות רבה בפני עצמה, אך נראה שמימנות רבה עוד יותר נדרשה כדי לעצור צעד אחד נוסף: חיזוק בסיס התמיכה הציבורי במשטר על־ידי שינוי דראסטי במדיניות הפנים והחוך כאחת.

אסד החזיר לחוקה את האלמנטים האסלאמיים שנקלחו ממנה. ב־1973 אף נקבע במפורש, שדת נשיא המדינה חייבת להיות האסלאם, וזאת נעשה גם מתוך ויתור למהומות רחוב יזומות על־ידי "האחים". בשורה ארוכה של ראינות הדגיש אסד, כי הוא אישית מוסלם מאמין, ובפברואר 1974 קיים את מצוות "החג' הקטן", בעת שביקר אצל פיצל מלך ערב־הסעודית. במקביל נקט אסד במדיניות של פתיחות כלכלית וליברליזציה, צעד שנתפרש כמחנות פיוס כלפי שכבות הביניים הסוניות העירוניות. כגולת הכותרת של מדיניות הפיוס הלאומי שלו, דאג אסד להשיג חוות דעת מוסלמיות שאישרו, כי העלוויים הם מוסלמים־שיעים לכל דבר.

במדיניות החוך שלו דאג אסד לחשל את הברית עם מצרים, שאפשרה את מלחמת יום הכיפורים, התקרר לירדן, שאליה פלשו כוחות שריון של המשטר הסורי הקודם אך זמן קצר קודם לכן, והכיר במעמדה המיוחד של ערב־הסעודית. צעדים אלה נתפרשו על־ידי סונים רבים כמדיניות ערבית־לאומית כשרה לכל דבר, לעומת המדיניות העדתית־סתגרנית של קודמיו.

בסוריה, שבה נשפטו המשטרים העלוויים

הקודמים כמעט באופן בלעדי כמשטרים שדואגים לאינטרסים עלוויים־בדלניים הן במדיניות הפנים (הנמכת קומת האסלאם) והן במדיניות החוך (כידוד בעולם הערבי). נראה משטר אסד כמשב רוח רענן. ביצועיו של המשטר במלחמת יום הכיפורים, הנימה האסלאמית החריפה שליוותה את תעמולת המשטר בזמן המלחמה, ואף מדיניותו לאחריה — כל אלה אך תרמו לייצוב מעמדו של המשטר ולרגיעה פנימית ללא תקדים בסוריה. בתמונה כמעט אידיאלית זאת נותרו בכל זאת כמה כתמים שחורים. ראשית, רבים מבני עדת הרוב הסונית, הגם שלא ביטאו מחאה אלימה ברחובות, הסתייגו מניסיונו של אסד לתת לעצמו ולמשטרו ציביון אסלאמי. כאשר נערכו בחירות ל"מועצת העם" הסורית ב־1972, הוכו מועמדים בעת'יים רבים על־ידי מועמדים לא מוצהרים של "האחים".

אסד עצמו הזין כמה מטענות האופוזיציה האסלאמית בעצם התעקשותו לקבל הכשר אסלאמי לעצמו ולמשטרו. ניסיונותיו אלה נתפסו על־ידי סונים רבים כהוכחה לטענה הבסיסית של "האחים", שהמשטר אינו מוסלמי אמיתי, ושבעצם הראשונה בהיסטוריה שלה נשלטת סוריה על־ידי נשיא שאינו מוסלמי.

תחום נוסף שבו הייתה מדיניות אסד מקור לחיכוך עם האופוזיציה האסלאמית, היה מקומם של הצבא ומנגנוני הביטחון של המשטר. אותו אסד, שעמל וטרח לשוות למשטרו אופי ציבורי רחב, נקט פעולה הפוכה באופן דיאמטרי בצבא. בהבינו אל־נכון, כי הצבא ומנגנוני הביטחון הם בסיכומו של דבר משענתו הנאמנה והבטוחה היחידה, נקט אסד במדיניות של העמקת "העלוויזאציה" של הכוחות המזוינים. אמנם, קצינים סוניים כמסטפא טלאס, חממאת שהאבי, נגי ג'מיל ואחרים תפסו עמדות מפתח, אך הועמקה איכותית ומספרית נוכחות העלוויים בכוחות הביטחון, ושוכלל מנגנון השליטה והבקרה של אסד עצמו על הכוחות הללו. מגמה זאת באה לידי ביטוי גם במינויים של קרובי משפחה רבים של אסד לתפקידי מפתח. אחיו, רפעת, הוא אמנם סמל לתהליך, אך לא מייצגו היחיד. עם כל זאת, ערב מלחמת האזרחים הלבנונית, באפריל 1975, דומה היה שאסד הוא אדונה הכול־יכול של סוריה. ואז פרצה המלחמה הלבנונית — ועמה נקודת המפנה.

מלחמת לבנון והשלכותיה: שחיקת משטר אסד ועליות האופוזיציה האסלאמית

בראשית 1976, לאחר שחזה מן הצד בכמה חודשים של עימות אלים בלבנון השכנה, חש אסד באיום ממשי לאחד מההישגים היקרים ביותר ללב משטרו: סוריה, שהייתה היסטורית

הנשוא של תכניות ומזימות פוליטיות למיניהן ולאיחודים במרחב הגיאוגרפי של הסדר הפורה, הפכה בהנהגתו ועקב הברית עם ירדן, לכות המרכזי במרחב זה. הסיכוי של היפוך הגלגל כתוצאה מעליית קואליציה שמאלית-מוסלמית בלבנון, דיו היה כדי להניע את אסד לפעולה בעיתו שאותו אמנם בחר. לא השאיפה הסורית ההיסטורית לכוון את "סוריה הגדולה", שלבנון היא חלק אינטגרלי ממנה, הכתיבה את אופי ההתערבות הסורית ועיתויה, אך אין ספק ששאיפה זו נלקחה בחשבון על-ידי אסד והייתה קרובה ללבנון, כשם שהייתה קרובה ללבם של כל משטרי סוריה לפניו, שמעולם לא נתנו הכרה רשמית לקיומה הנבדל של לבנון, ולא הציבו בה שגרירות סורית.

עד מהרה הוברר, שהתערבות אסד לימין הנוצרים, כמו עצם התערבותו בלבנון, טומנות בחובן זרעי פורענות.

המבחינה הבין-ערבית, הרי היה זה תקדים פסול, שמדינה ערבית אחת פולשת לתחום מדינה ערבית אחרת, ולו גם במסווה. הייתה בכך שבירה של כלל חשוב במערכת הבין-ערבית, שלפיו סכסוכים בין מדינות שכנות בדרך כלל לא הביאו לידי פגיעה כה גלויה וחמורה בריבונות של אחת מהן. בסוריה גופא, הורגשה תסיסה רבה עקב המדיניות הפרו-נוצרית של אסד. טענה רווחת הייתה, שאסד העלווי סוף-סוף גילה את פרצופו ונקט במדיניות של תמיכת מיעוט אחד במשנהו.

כבר ב-20 ביולי 1976, נשא אסד נאום פרוגרמטי ומתנצל לבני עמו, שנועד להסביר מדוע נהג כפי שנהג. הפלישה ללבנון, כך הסביר, נבעה מטעם אסלאמי מובהק, שכן האינטרס של האסלאם מחייב שלא יהיה מזהה עם אי-סובלנות דתית ועם טבח בנוצרים. יתירה מזאת, פיצול לבנון יפגע באחדות הערבית הכללית ויצור "ישראל שנייה", דבר שאינו בגדר אינטרס אסלאמי. נימת ההתנצלות של אסד שמשא כאיתות ברור לכך, שהוא חש בעצמת הרגשות שהתעוררו.

כדי שהרגשות שהתעוררו יעברו לשלב של פעולה ממשית, צריך היה גם דחיפה מבחוץ. הדחיפה הראשונית ניתנה על-ידי מתנגדיו הפלשתיניים של אסד. שורת מעשי טרור שביצעו פלשתינים בדמשק, ושנסתיימו בתליית פומביות, החלו לפגוע בתדמית היציבה והמכובדת של המשטר.

בספטמבר 1976 כבר הופיעו פרסומים ראשוניים בעיתוני ביירות על פעילות מוסלמית מיליטנטית נגד המשטר בצפון-סוריה; ובשעה שאסד סייע ל"פלאנגות" הנוצריות, הוקם אירגון "פלאנגות מחמד". יורשיו של מרוואן חרדי, שנמק למוות בכלא סורי בערך באותו זמן, יצאו גם הם לפעולה, ועימם פעלו ארגונים רבים נוספים, כמו גם הענף המרכזי של "האחים". למן סוף 1976, מתאפיינת פעילות

"האחים" במחזוריות של עליות וירידות.

בעקבות ביקור סאדאת בנובמבר 1977, הייתה הפוגה של כ-3 חודשים בפעילות הטרור. באותו זמן ניהל אסד שיחות פיוס עם יריביו הבעתיים בבגדאד. ניתן להניח אפוא, שלפחות בשלב זה היה הסיוע העיראקי המבצעי ל"אחים" כה מכריע, עד כי הפסקתו הזמנית הביאה לקיפאון בפעילותם. מדוגמה זאת ניתן ללמוד על הקשר ההדוק בין האופוזיציה הפנימית בסוריה וגורמי-חוץ ערביים, שכולם מחפשים דרך לפרוע את חשבונותיהם עם משטר אסד. מצרים של סאדאת התייחסה בגילוי לב חסר מעצורים "למשטר העלווי". אף סעודיה הואשמה לעתים מזומנות בעידוד ויזום פעולות אופוזיציוניות. כמו כן הופנתה אצבע מאשימה לעבר מיליציות שמאל מוסלמיות בלבנון, ובשלב מאוחר יותר מיליציות נוצריות, כאשר החל אסד להפנות את נשקו לעבר אותן מיליציות. מעורבותה של עיראק יכולה בהחלט להתקבל כדבר מובן מאליה, אך הדוגמה הברורה ביותר לקשר בין האופוזיציה לבין גורמי-חוץ היא המעורבות של ירדן. המלך חוסיין, שהמיר את תמיכתו באסד בנאמנות לצדאם חוסיין, הואשם תכופות למן ראשית 1980, כי ירדן משמשת כבסיס יציאה ואימונים מרכזי ל"אחים". האשמותיה התכופות של סוריה את שכנותיה מצביעות על שתי נקודות בעלות משמעות רבה. ראשית, למרות שאין זה האינטרס האמיתי של צדאם ושל המלך חוסיין, כמו גם של מצרים, לראות בהקמת רפובליקה מוסלמית פנאטית נוספת באזור, ולו גם מחשש להשלכות הצפויות בארצותיהם, הרי הם נותנים עידוד פעיל ומילולי ל"אחים" כאמצעי לניגוח משטר אסד. הנקודה השנייה היא, הקושי האופרטיבי המובן מאליה של כוחות הביטחון הסוריים בטיפול במצב, לאור היות כל גבולותיה היבשתיים של סוריה, להוציא אולי גבולה עם תורכיה, גבולות עוינים בפורטנציה, כולל קטעים של הגבול הלבנוני.

במישור הפוליטי-תעמולתי בסוריה גופא, מייצגים "האחים" אתגר חריף מאין כמוהו. מאחר שאין הם מחפשים פשרה כלשהי עם המשטר, שכן הם מאשימים אותו שהוא משטר לא אסלאמי שחייב ליפול ב"ג'אד" (מלחמת קדש), הריהם מאלצים אותו להתייחס בפומבי לנקודה העדתית הרגישה. רק לאחר כמעט כשנה של פעילות טרור רצופה, החל המשטר להתייחס בגלוי לטענות "האחים" והכחיש את אי-אסלאמיותו. אל מול המתקפה עושה המשטר עד עתה מאמצים ברורים לשוות לעצמו תדמית אסלאמית מהוגנת, ו"לאחים" — תדמית פנאטית ואנטי-פרטירוטית.

רק אחרי שלוש שנים של פעילות טרור, ביולי 1979, החל המשטר לצאת למתקפה צבאית מאסיבית על מעוזי "האחים", וזאת

לאחר ההתקפה הקטלנית שלהם על האקדמיה הצבאית בחאלב, בה נטבחו כמה עשרות קאדטים עלווים. מתקפה זו גלשה בהכרח לעימות עם אוכלוסייה רחבה יותר מאשר "האחים" עצמם, וזאת מאחר ש"האחים" נהגים מעורף איתן של תמיכת שכבות עירוניות רחבות.

במחזוריות תכופה, החל מקיץ 1979, נקט המשטר מדי פעם באמצעי דיכוי המוניים, שהדגישו את האופי העדתי של המאבק: משטר עלווי בחיפוי גייסות דיכוי עלווים כנגד אוכלוסייה סוניית. הדוגמה האחרונה והברואה-לית ביותר הייתה התקוממות חאלב, חומס וחמאת ב-1980, והתקוממות חמאת בפברואר השנה.

עם זאת, מנסה המשטר לגוון את דרכי תגובתו, ולהרחיב לעצמו את בסיס התמיכה הציבורית-אזרחית. סימנים שונים מעידים על כך, שדווקא בחזית זו נחל המשטר כמה הצלחות. המהומות אינן מתפשטות מעבר לתחומי חאלב, חומס, חמאת ובמידה מסוימת לטאקיה, שכן קהילות המיעוטים בצפון-מזרח של סוריה (הכורדים), בצפון-מערב (העלוויים) ובדרום-מזרח (הדרוים) אינן מעורבות כלל במתרחש, להוציא תקריות בין-עדתיות בלואי-קיה בין עלווים לסונים.

המשטר גם שם דגש על הצד הכלכלי-חברתי במשנת "האחים", שדומה כי היא מייצגת שאיפה לבטל חלק ניכר מההישגים הסוציאלי-ים של משטר הבעת', באופן שיהפוך את הפירמידה השלטונית-חברתית בסוריה לצד שכבות הביניים הסוניות העירוניות. דומה, שגם בנקודה זאת יש למשטר הצלחה מסוימת. חשוב עם זאת להדגיש, שזו בהכרח הצלחה מוגבלת, שכן המשטר אחוז בסכך של קשיים ובעיות, שהופכות כל שינוי מהותי לטובה מבחינת מעמדו בדעת הקהל הסונית לכמעט בלתי אפשרי. הדבר מודגש דווקא על רקע מדיניות החוץ של המשטר: תמיכת אסד בחומייני השיעי והלא ערכי במלחמתו בעיראק ותמיכתו בברה"מ בפלישה לאפגניסטאן, אך החריפו את תחושת הסונים, שהמשטר חזר למדיניות המסורתית של הניאובעת', של בידוד סוריה מיתר העולם הערבי ומרוב העולם המוסלמי.

במובנים רבים אפשר לחלק את עידן אסד לשתי תקופות. עד פריצת מלחמת לבנון, התקופה של הרחבת בסיס התמיכה מבית, במקביל לפריצת מעגל הבדידות הבין-ערבית והנמכת רמת הקשרים עם ברה"מ, תוך פתיחת אשנב לארה"ב. בחמש השנים האחרונות, לעומת זאת, ניכרת מגמה הפוכה. גם התרפת העוינות מבית וגם בידוד פוליטי הולך וגובר בעולם הערבי, והישענות רבה מדי על ברה"מ.

(המשך בעמוד 69)

סיכום: היחזיק המשטר מעמד?

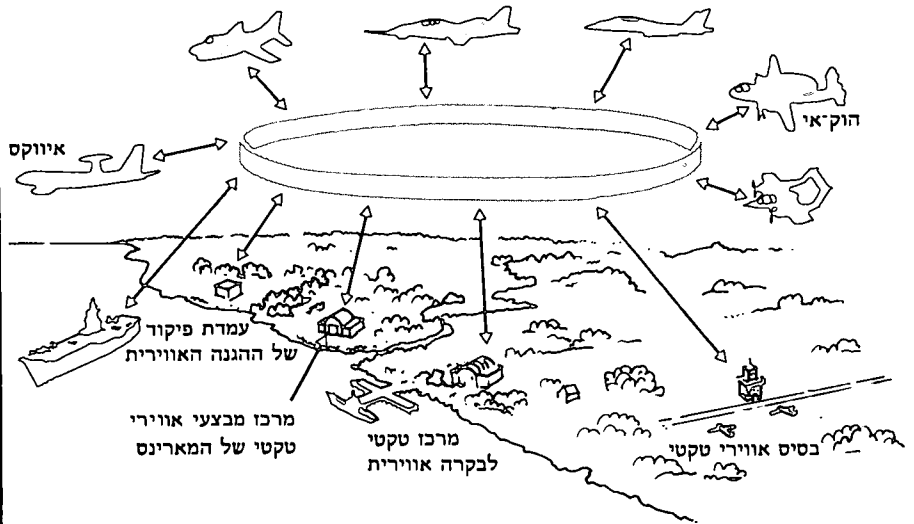
כאשר ניגשים להעריך את סיכויי אסד להחזיק מעמד, יש המסתכלים על חצי הכוס הריקה, היינו על הפעילות האלימה מבית נגד משטרו במשך כחמש שנים, ומקישים מכך, כי המשטר נחלש עד לנקודה שהתמוטטותו קרובה. דומני, שיש להתרשם דווקא מהחצי המלא של הכוס: יכולתו של המשטר לשרוד עד כה, אחרי חמש שנים רצופות של עוינות מבית ולחצים מחוץ, מוכיחה את חוסנו הבסיסי.

ואמנם, בסקטור האזרחי דומה שהמשטר יכול עדיין להישען על תמיכת עדות מיעוט שונות ושכבות חברתיות מסוימות, שחדרות מפני ערעור הסטאטוס-קוו שחושל ובוצר בימי אסד. אך חשוב הרבה יותר, שצבא סוריה ומנגנוני הביטחון שלה עדיין תומכים במשטר. בהיעדר כוח צבאי שקול לכוחו של אסד אין בידי האופוזיציה סיכוי למוטט את המשטר בעתיד הנראה לעין. צמרת הצבא, כולל הקצינים הסוניים, הלכו עם אסד ככרת דרך ארוכה מדי, שבה נשפך דם רב מדי, מכדי שהשורות תיפרדנה עתה. מלבד אסד, אין כיום איש בצמרת שיכול לטעון למידה כלשהי של לגיטימיות ציבורית, שעשויה להכשיר אותו להיות מנהיג במקומו. מנגד, דווקא עובדה זאת היא נקודת חולשה: אם יירצח אסד או יוסט מהמסילה בדרך כלשהי — לא תהיה כל לגיטימציה ציבורית למשטר הקיים.

קיימת גם אפשרות של העמקת סכסוכים קיימים מכבר בצמרת שמסביב לאסד, וכך יוחלש הליכוד הפנימי המופלא של ההנהגה הסורית ב-11 השנים האחרונות. ואמנם, עקב העצבנות שחש המשטר לנוכח מתקפת הטרור הנמשכת, כבר הודחו מספר קצינים ופונקציונרים בכירים מווחקי נאמניו של אסד. די אם נזכיר את שמוותיהם של עלי זאזא, נגי ג'מיל, עלי אל מדני ואחרים.

אפשרות נוספת, שממעים לרוב בה, אך יש לה מידת סכירות מסוימת אם גם נמוכה, היא האפשרות שדווקא בעדה העלווית יצוץ אינטרס בהפלת המשטר על-ידי העלווים עצמם, מחשש שאם לא ייעשה כן, והמשטר בכל זאת יופל, ינקמו הסונים נקמת-דמים היסטורית בעדה העלווית. מדי פעם מופיעים בעיתונות לבנון רמזים לכך, שדיבורים על אפשרות זאת אכן נשמעים.

שקלול כולל של הגורמים הפועלים בזירה הסורית מורה בכל זאת, שהכף עדיין נוטה לזכותו של המשטר וההזנחה ההיסטורית של הצבא הסורי על-ידי העדה הסונית, מהווה עתה גורם מכריע בקביעת ההתפתחויות בסוריה.

ציור 11 — מערכת JTIDS.

שליטתו על כוחותיו בתנאי הלחימה המשתנים.

ההתפתחויות הטכנולוגיות שחלו במחצית השנייה של המאה העשרים מאפשרות לנו כיום לספק את האמצעים הדרושים לצרכי שליטה, בקרה, תקשורת ומודיעין בשדה הקרב המודרני. בידינו האמצעים — תחומי תדרים חדשים נפתחים לתקשורת רדיו, לווייני תקשורת מאפשרים כיסוי שטחים נרחבים ואילו הסיבים האופטיים פותחים פתח להעברת רחבי פס ניכרים לטווחים ארוכים בתקשורת קווית.

השילוב בין תקשורת ומחשוב מאפשר שילוב דיבור ומידע ספרתי, עיבוד מהיר ומבוזר של המידע וחלוקתו ב"זמן אמיתי" לאלה אשר צריכים להשתמש בו לניהול הלחימה. בשנים הקרובות נהיה עדים ליישום חלק נכבד של הטכנולוגיות החדשות לאמצעים אשר יכנסו לפעילות מבצעית במחצית השנייה של העשור. מידת ההצלחה של יישומים אלה מותנית במידה ניכרת במעורבותם של הגורמים המבצעיים באפיון הדרושות. המדענים והמהנדסים קידמו את הטכנולוגיה לשלב שבו היא יכולה להיענות למגוון נרחב של דרישות. ניצולה של הטכנולוגיה החדשה לסייע יעיל בשדה הלחימה מותנה בהגדרת הדרושות ע"י המפקדים ובמידה בה ישתתפו המפקדים בגיבוש המוצר הסופי אשר יצא מתחת ידי המפתחים.

שכעת מכוונים את מופע הדופק בניגוד למופע מתח החלופין הקבוע וכך הירידה הרגעית במתח משחררת את המטען שנצבר על הזכוכית הדיאלקטית רית ומצב היוניציה מתבטל בנקודת הרשת המתאימה. תדר ז"ח של 50 קה"צ מאפשר מהירות רישום של 20 מיקרושנייה לנקודה. מאחר שהפלסמה שקופה אפשר להקרין דרכה תמונה ממקור אופטי — שיקופית או סרט או מיקרופילם — וכך לשלב תצוגת מחשב בתצוגה אופטית. טכנולוגיה נוספת הנראית כמבטיחה היא אלקטרולומינסצנציה. צבא ארה"ב עוסק בפיתוח של משפחת מצגים נישאים אלפאנומריים שתבוסס על אלקטרולומינסצנציה עם כוונה להוסיף גם צבעים שונים לתצוגה.

סיכום

שדה הקרב העתידי יהיה רווי אמצעי לחימה מתוחכמים ויצטיין בניידות הכוחות ובכושר פגיעה מדויק של האמל"ח. ניצחון בקרב — במיוחד כנגד אויב בעל עליונות כמותית — יהיה מותנה במידה ניכרת בניצול יעיל של אמצעי השליטה, הבקרה, התקשורת והמודיעין. הפעלה מושכלת של אמצעי לחימה מתוחכמים תחייב תפעול נכון של חישנים אוטומטיים, ניתוח מהיר ונכון של נתוני מודיעין ושימוש יעיל באמצעי לוחמה אלקטרונית. מעל כל אלה יידרש תיאום מלא בין הכוחות הלוחמים ורק באמצעות תקשורת בטוחה וזמינה ניתן יהיה למפקד לקיים את